

آموزش تفکر انتقادی

تحقیق ، نگارش و ارائه

سجاد منتظری

تفکر نقاد

▶ تفکری است که برای قضاوت و نتیجه‌گیری به جستجوی شواهد، دلایل، و مدارک می‌پردازد و یا برای دستیابی به چنین قضاوت و نتیجه‌گیری‌ها خواستار دلایل، شواهد و مدارک است.

▶ فرایندی است که به بررسی صحت، دقت و ارزش اطلاعات و دانسته‌ها می‌پردازد.

▶ فرایندی است که با جستجوی دلایل، راهکارها و ارزیابی موقعیت‌ها و وضعیت‌ها آغاز می‌شود و فرد بر اساس شواهد و مدارک عینی و واقعی، دیدگاه خود را تغییر می‌دهد و در نهایت تصمیم‌گیری می‌کند.

در واقع این مهارت از فرد می‌خواهد که در مورد ابعاد **زندگی خود و دیگران** به صورت نقادانه فکر کند، و حتی در مورد تفکر خود بر اساس آنچه در تفکر نقاد به آن رسیده، عمل کند.

لازمه تفکر نقادانه آن است که فرد به جستجو، تجزیه و تحلیل و ارزیابی اطلاعات بپردازد و در پی شواهد، دلایل و مدارک عینی و واقعی باشد و دیدگاه خود را بر اساس شواهد و مدارک عینی تغییر دهد. موقعیت و شرایط را به صورت مجموعه‌ای کلی در نظر بگیرد و بتواند واقعیت‌ها را از افکار، حدسیات، مفروضات و عقاید جدا کند.

برخلاف آنچه که ممکن است به نظر آید، توجه و یادگیری مهارت تفکر نقادانه فقط یک بحث نظری نیست و کاملاً با زندگی روزمره ارتباط دارد. نکته مهمتر آنکه ضعف در این مهارت می‌تواند افراد را به بیماری‌های مختلف جسمانی، روانی و آسیب‌های روانی اجتماعی دچار کند.

امروزه به جای کنترل محض جوانان، پرورش قدرت تفکر نقاد توصیه می‌شود زیرا:

▶ هیچ کتتری صد در صد نیست، بنابراین در مواردی که علی‌رغم ایجاد محدودیت زیاد، اخبار یا اطلاعات ناسالم در اختیار فرد گذاشته می‌شود، وی قدرت و توانایی ارزیابی آن را ندارد و زمانی که محدودیت‌ها بنا به دلایلی از میان برود، فرد در مقابل خطرات خلع سلاح می‌شود. برای مثال دانش آموز یا دانشجویی که خانواده‌ای سخت‌گیر دارد زمانی که در خوابگاه دور از خانواده، در معرض اطلاعات و سلیقه‌های مختلفی قرار می‌گیرد، به سبب نداشتن این مهارت توان تجزیه و تحلیل آن‌ها را نخواهد داشت.

▶ در همه محیط‌ها احتمال آن وجود دارد که جوانان در معرض پیشنهادهای ناسالم قرار بگیرند: از طرف همکلاسی‌ها، افراد فامیل و اخبار و اطلاعاتی که از طریق رسانه‌هایی همانند اینترنت داده می‌شود. پس بهتر است که جوانان قدرت تشخیص مطالب سالم از ناسالم را به دست آورند نه آنکه توسط دیگران کنترل شوند.

-
- ▶ تفکر نقاد فرد را از درون توانمند می‌سازد، به همین دلیل همیشه در مقابل وسوسه‌ها، پیشنهادهای ناسالم و خطرات ایمن می‌شود.
 - ▶ تفکر نقاد یکی از اساسی‌ترین عواملی است که به پرورش هویت سالم کمک فراوانی می‌کند. روحیه مطالعه، بررسی، سنجش و ارزیابی به افراد به ویژه نوجوانان کمک می‌کند که مسیر زندگی خود را بر اساس آنچه که خود می‌خواهند تعیین کنند و در این راستا روش‌های متفاوت و مختلفی را بررسی و ارزیابی کرده و مسیر خود را تعیین کنند.

اصول تفکر نقادانه

- ۱- پرسشگری: پرسیدن سوالات مناسب از خود و دیگران برای فهمیدن دقیق تر موضوع.
- ۲- اطلاعات: جمع آوری اطلاعات از منابع مختلف درباره ی موضوع.
- ۳- ارزیابی: بررسی و ارزیابی اطلاعات جمع آوری شده درباره ی موضوع و ارزش گذاری آن ها.
- ۴- نتیجه گیری: در نظر گرفتن و انتخاب بهترین و صحیح ترین مفهوم یا راه حل برای موضوع.

روش های تفکر نقادانه

- (۱) قبل از تصمیم گیری فکر کنید.
به خود فرصت تفکر دهید. یعنی برای مدتی تصمیم گیری را به عقب بیندازید تا در این فرصت بهتر بتوانید فکر کنید.
- (۲) جوانب مختلف موضوع را روشن کنید.
- (۳) بر ابعاد مختلف موضوع تمرکز کنید.
درباره ی مسائل پیش آمده فکر کنیم و دچار احساسات و هیجان های شدید و کاذب نشویم و از قضاوت عجولانه تعصب و خود رأیی درباره ی موضوعات مورد بحث اکیدا پرهیزیم.

(۴) نکات مبهم و متناقض را بیرون بکشید.

(۵) درباره هر یک از ابعاد مختلف موضوع پرسش کنید.

به عنوان مثال علی می‌توانست از خود بپرسد: اگر او فرد پاکی است، چرا در محلی بسیار خلوت که هیچ نشانی از کسب و کار ندارد قرار ملاقات می‌گذارد؟

محمد هم می‌توانست بپرسد: آیا مصرف هرویین واقعاً شجاعت و افتخار است؟ اگر این‌گونه است چرا نام این افراد را در مجله‌ها و رسانه‌ها مطرح نمی‌کنند؟

(۶) انحصار گرا نباشید.

مسایل معمولاً راه حل‌های متفاوت دارند. تحمیل راه حل خود یا تحمیل راه حل دیگران به عنوان یک راه حل قطعی منطقی به نظر نمی‌آید. افکار، عقاید، فرضیه‌ها و احتمالات دیگر را نیز مورد توجه قرار دهید: در این مورد فرد احتمالات و فرضیه‌های دیگری را مطرح می‌کند. این فرضیه‌ها با «شاید»، «ممکن است» و... مطرح می‌شوند و فرد آنها را مورد آزمایش و بررسی قرار می‌دهد تا درستی و نادرستی آنها روشن شود.

(۷) اطلاعات جمع‌آوری کنید.

در این زمینه می‌توانید با دیگران مشورت کنید و از آنان راهنمایی بخواهید و یا از آنان بخواهید که شما را به افرادی معرفی کنند که در مورد موضوع مورد نظر شما اطلاعات بیشتری دارند.

(۸) ارزیابی کنید.

آنچه را که بدست آورده‌اید بررسی کنید و ابعاد مختلف موضوع را بسنجید. پیامدهای مختلف هر یک از ابعاد موضوع را ارزیابی کنید. برای این کار روش تفکر «اگر... آن گاه...» بسیار کمک‌کننده است.

ارزیابی کنید که اگر این کار را انجام دهم آن گاه آیا:

خودم آسیب نمی‌بینم؟

دیگری آسیب نمی‌بیند؟

جامعه آسیب نمی‌بیند؟

آیا به خانواده‌ام می‌توانم بگویم که چنین کاری کرده‌ام؟

اگر جواب یکی از سه سوال اول **آری** و جواب سوال آخر **نه** است، آن رفتار ناسالم و نادرست است. بنابراین بهتر است آن اقدام را انجام ندهید.

ویژگی های افراد دارای تفکر نقادانه

- ۱- روحیه ی پرسشگری دارند.
- ۲- خود نقد پذیرند.
- ۳- داوری و قضاوت آنها به دور از لجبازی و تعصب است.
- ۴- هر چیز را به سادگی و بدون تفکر نه می پذیرند و نه رد می کنند.

۵- از منابع مختلف اطلاعات مناسب و دقیقی درباره ی موضوع مورد نقد، به دست می آورند.

۶- نسبت به مسائل دید وسیع و دقیقی دارند.

۷- به جنبه های های منفی و مثبت مسئله توجه داشته و یکسو نگر نیستند.

۸- قدرت تجزیه و تحلیل و استنتاج موضوعات مختلف را دارند.

۹- با ذهن باز و متفکرانه نسبت به مسائل اظهار نظر می کنند.

۱۰- معمولا قدرت تشخیص درست از نادرست را دارند.

۱۱- گوینده ای متفکر و منطقی و شنونده ای فعال هستند.

۱۲- در حالی که کل موضوع را در نظر می گیرند به جزئیات نیز توجه می کنند.

۱۳- به این مسئله واقفند که ممکن است حرف یا راه حل دیگران یا خودشان همیشه درست نباشد .

۱۴ - چون به عاقبت کار می اندیشند معمولا فریب وعده های دیگران را نمی خورند.

۱۵ - معمولا به راحتی جذب گروه ها و افراد نمی شوند.

تمرین هایی برای رشد تفکر نقادانه:

تمرین ۱

در پایان هر جمله ای که می خوانید علامت سوال بگذارید و به آن پاسخ دهید.

تمرین ۲

دو جمله متفاوت مطرح کنید و دلایلی را برای حمایت هر دو آنها بنویسید. مثلا:

بازی های کامپیوتری کودکان به رشد ذهنی آنها کمک می کند.

بازی های کامپیوتری کودکان به رشد ذهنی آنها کمک نمی کند .

تمرین ۳

دو جمله متفاوت مطرح کنید و نکات مثبت و منفی آنرا بنویسند پس از بررسی باهم مقایسه کنید. مثلا:
مردها بایستی در بیرون از منزل کار کنند و زنها بایستی در خانه کار کنند.